

Пузіков Дмитро Олегович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КОНСТРУЮВАННЯ ВАРІАТИВНОГО СКЛАДНИКА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Проектування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти в умовах внутрішньошкільної науково-методичної роботи насамперед здійснюється у процесі конструювання варіативного складника освітньої програми закладу освіти відповідного рівня, а його результати закріплюються в цьому документі. Означений процес має здійснюватися з урахуванням відповідних теоретико-методологічних засад, поважне місце серед яких займають принципи. Принцип - це провідне положення, яке узадачує і спрямовує діяльність [1]. Результати здійсненого аналізу науково-педагогічної літератури [1, 2, 5, 6, 7] дають автору змогу виокремити й обґрунтувати основні принципи, на які доцільно спиратися в процесі конструювання варіативного складника освітньої програми школи, а саме: дитиноцентризму, законності, науковості, прогностичності, системності, тягlosti (наступності й послідовності), зв'язку зі змістом допрофільної/профільної освіти, українознавчої спрямованості, громадянської спрямованості, компетентнісної спрямованості, діяльнісної спрямованості, зв'язку з життям (відповідності цивілізаційним викликам, освітнім запитам особистості, громади і суспільства), природовідповідності, інституційності, організаційно-методичної забезпеченості, ресурсної забезпеченості.

Стисло обґрунтуємо необхідність застосування і значення цих принципів (більшість з яких є досить добре відомі в дидактиці й теорії змісту освіти) для оптимального конструювання варіативного складника освітньої програми закладу загальної середньої освіти в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи.

Принцип дитиноцентризму передбачає, що в центрі освітнього процесу закладу загальної середньої освіти перебуває учениця/учень, розвиток її/його особистості завдяки розкриттю,

розвитку й реалізації освітніх запитів і потреб, схильностей та обдарованості учнівства, формуванню ключових і предметних компетентностей, створенню умов для досягнення ним життєвих і соціальних результатів. Таким чином, конструювання варіативного складника освітньої програми школи має здійснюватися заради створення педагогічних і методичних умов для якнайповнішого розкриття, розвитку й реалізації особистісного потенціалу учнівства в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Принцип законності полягає в неухильному дотриманні в процесі, змісті й результатах конструювання варіативного складника освітньої програми школи відповідних вимог чинного законодавства, директивних документів у сфері повної загальної середньої освіти (насамперед Державних стандартів загальної середньої освіти).

Принцип науковості скерує учасників конструювання варіативного складника освітньої програми школи до дотримання вимог до науковості й наукової обґрунтованості варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти, наукової обґрунтованості та відповідності навчального матеріалу результатам наукового пізнання дійсності, зокрема - найновітнішим науковим досягненням, а також прикладним розробкам, створеним на їх основі.

Принцип прогностичності пов'язаний з принципом науковості, полягає у необхідності спрямування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти на випереджальне відображення цивілізаційних викликів (наприклад, проблем цифровізації та роботизації суспільних процесів, екологізації суспільного життя тощо) і освітніх запитів суспільства та особистості.

Принцип системності полягає у дотриманні цілісного, взаємоузгодженого характеру як компонентів варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти, якій відображатиметься в освітній програмі закладу, так і системних зв'язках між інваріантним і варіативним складниками вказаного змісту.

Принцип тяглості (наступності й послідовності) витікає з попереднього принципу, передбачає, що варіативний складник

змісту повної загальної середньої освіти (навчальні предмети, курси/інтегровані курси, розділи, теми) мають бути пов'язані зі змістом попередніх рівнів повної загальної середньої освіти (початковою освітою, базовою середньою освітою), раніше вивченими навчальними предметами/курсами, ґрунтуватися на них.

Принцип зв'язку зі змістом допрофільної/профільної освіти вказує, що запорукою конструювання результативного й ефективного варіативного складника освітньої програми школи є його спрямованість на втілення запитів учнівства на здійснення допрофільної підготовки і здобуття профільної середньої освіти. Таким чином, варіативний складник має втілювати (доповнювати) обраний представниками учнівства профіль допрофільної/профільної освіти.

Принцип українознавчої спрямованості визначає, що варіативний складник змісту повної загальної середньої освіти (отже, кожен елемент варіативного складника освітньої програми закладу) повинен сприяти вихованню національно свідомих громадян України, освоєнню учнівством української історії і культури, містити відповідну навчальну інформацію про події і діячів української історії, розвиток, цінності та традиції української культури.

Принцип громадянської спрямованості визначає, що варіативний компонент освітньої програми школи повинен сприяти вихованню в учнівства громадянськості, громадянських якостей, прищеплювати цінності та ідеї демократії, прав людини, справедливості й рівності тощо.

Принцип компетентнісної спрямованості передбачає, що конструювання варіативного компоненту освітньої програми школи має здійснюватися педагогічними працівниками на основі чіткого бачення того, які компетентності учнівства поглиблено розвиватимуться за його допомогою (або ж формування якої додаткової компетентності/ей (наприклад, у процесі освітнього експерименту) він зумовлюватиме).

Принцип діяльнісної спрямованості наголошує на необхідності надання варіативному складнику освітньої програми школи діяльнісного характеру шляхом включення навчального матеріалу, що сприятиме самоосвітній діяльності, застосуванню

здобутих знань на практиці, забезпеченню оптимального вибору учнівством напряду допрофільної підготовки/профілю освіти, здійсненню профорієнтації, посильній участі учнівства у вирішенні соціальних проблем тощо.

Принцип зв'язку з життям передбачає визначення і врахування в процесі конструювання освітньої програми школи освітніх запитів учнівства, батьків учнів, громади і суспільства, найважливіших актуальних завдань, що стоять перед українським суспільством (відсіч агресору, перемога у війні, повоєнна відбудова України).

Принцип природовідповідності вказує на необхідність врахування в процесі конструювання варіативного складника освітньої програми школи узагальнених фізичних, психічних, психологічних і соціальних особливостей учнівства відповідного віку.

Принцип інституційності полягає у відповідності сконструйованого варіативного складника освітньої програми школи її профілю, традиціям, іміджу. Зрозуміло, що заклад загальної середньої освіти має змінюватися, постійно розвиватися, а конструювання і впровадження варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти є потужним чинником таких змін. Однак варто враховувати вплив інституційних, тобто системних чинників розвитку школи, свавільне нехтування якими може призвести до отримання освітніх результатів, протилежних тим, що очікувалися.

Принцип організаційно-методичної забезпеченості конструювання варіативного складника освітньої програми школи полягає у врахуванні тієї важливої обставини, що реалізація сконструйованого змісту освіти передбачає використання певних форм організації, методів і засобів навчання. Закономірно, що інноваційний зміст освіти зумовлюватиме необхідність застосування інноваційного організаційно-методичного забезпечення, у т. ч. його конструювання та апробацію. Крім того, може постати проблема підготовки педагогічних працівників до застосування новітніх методів і засобів навчання.

Принцип ресурсної забезпеченості передбачає необхідність урахування і дотримання відповідності сконструйованого

варіативного складника освітньої програми ресурсним можливостям закладу освіти (можна врахувати як наявні кадрові, методичні, фінансові, матеріально-технічні ресурси школи, так і реальні можливості її ресурсного розвитку, наприклад, за допомогою фандрайзингу).

Зауважимо, що автор не наполягає на абсолютній повноті переліку обґрунтованих вище принципів конструювання варіативного складника освітньої програми закладу загальної середньої освіти, однак наголошує на необхідності ретельного врахування цих принципів задля оптимального здійснення цього процесу.

Список використаної літератури

1. Бондар, В.І. (2005). Дидактика. Київ: Либідь.
2. Кизенко, В.І. (2018). Варіативний компонент змісту освіти в основній і старшій школі: теорія і практика: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово».
3. Пузіков, Д.О. (2018). Prognostic model of the Ukraine system of general secondary education development: forecasting scenarios of the development. Український педагогічний журнал, 4 (16), 45-53. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-4-45-53>.
4. Пузіков, Д.О. (2022). Чинники впливу на проектування змісту повної загальної середньої освіти та прогностичні сценарії його розвитку в умовах війни. Український педагогічний журнал, 2 (30), 64-72. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-64-72>.
5. Савченко, О.Я. (2013). Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. 2-ге вид. Київ: Грамота.
6. Савченко, О.Я. (2021). Зміст загальної середньої освіти. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком-Інтер.
7. Топузов, О.М. (2021). Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія: монографія. Київ: Інститут педагогіки: Педагогічна думка.